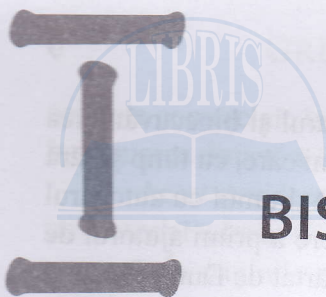

Prof. dr. Aurelia Bălan - Mihailovici

GRECIA CREȘTINĂ

Repere pentru pelerini

Editura CHARISMA

BISERICILE PRIMARE

Eludarea paginilor specifice istoriei Bisericii, prin ignorarea aportului celor 70 de Apostoli, prezenți în organizarea Bisericilor primare din Orientul Mijlociu și Asia Mică, înseamnă ascunderea adevărului cronologic în evoluția Bisericii. În afara celor doisprezece Apostoli, ucenici direcți ai Mântuitorului, mai sunt menționați șaptezeci de slujitori care își iau numele de la misiunea pe care o aveau, aceea de apostolie, așa cum o arată și cuvântul grecesc *αποστολη* (apostoli), „misiune“, o activitate pe care a instituit-o părintele creștinismului, Iisus Hristos. Aceștia erau trimiși în numele Lui sau al Bisericii Sale spre a propovădui *Evangelia*. Cei șaptezeci sunt pomeniți în *Noul Testament*, în textul *Evangeliei* lui Luca: *Iar după acestea Domnul a ales alți 70 și i-a trimis, doi câte doi, înaintea feței Sale, în fiecare cetate și loc, unde însuși avea să meargă* (Luca 10, 1). În legătură cu numărul doisprezece și cel de șaptezeci al Apostolilor aleși, se știe că ambele cifre au o dimensiune simbolică: *cei 12 - care alcătuiesc nucleul - sunt în relație cu cele 12 triburi ale lui Israel, cărora mesajul evanghelic li se adesează cu prioritate; cei 70 sunt în relație cu neamurile non-iudaice, a căror evanghelizare este solicitată de caracterul universal al creștinismului.*³ Cei șaptezeci de Apostoli, majoritari din Ierusalim, au fost selectați, ulterior, spre a-i ajuta pe cei doisprezece, fiind și ei socotiți, prin apostolie, ca și cei doisprezece ucenici, *niște miei în mijlocul lupilor* (Luca 10, 3); caracterizarea este făcută chiar de Mântuitorul care prevăzuse umilințele și suferințele la care vor fi supuși în lupta lor cu răul și reaua credință a celor ce-și apărau doar interesele materiale, dominatoare și credința în zei, moștenire a cultului păgân întâlnit în creația mitologică. Dintre cei șaptezeci este socotit și Sf. Iacov sau Iacob, supranumit “cel drept” sau “cel mic”, cel care a fost numit primul episcop al Ierusalimului, despre care Sf. Ioan Hrisostom spune că ar fi fost hirotonit de însuși Mântuitorul. Acesta a fost împreună cu Sf. Petru și Ioan pe Muntele Tabor, în momentul *Schimbării la Față* sau cu termenul din greacă, *Metamorfosis*, și în latină, *Transfiguration*, transformarea în Lumina dumnezeiască a Domnului Iisus Hristos. Spațiul apostoliei Sfântului Iacob a fost Ierusalimul, din ziua Cincizecimii și până în anul 62 d. Hr., când a fost ucis

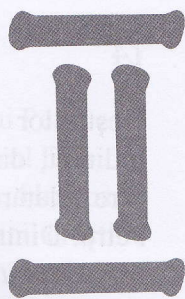
cu pietre. Sf. Ap. Iacob va prezida, în calitate sa de episcop al primei Biserici din Ierusalim, Sinodul Apostolic de la Ierusalim (49-50), prin ale căror lucrări și bună cunoaștere vor fi aleși episcopi, preoți și diaconi și mulți alți slujitori din rândul celor șaptezeci. Sintagma „cei șaptezeci“ de Apostoli a intrat în Tradiția Bisericii, în cultul ei liturgic, fiind socotiți stâlpi, întemeietori ai Bisericii și sunt pomeniți într-o rugăciune specială referitoare la ceata Apostolilor, la Rânduiala Proscomidiei din *Liturghier: Cu rugăciunile sfinților, măriților și întru tot lăudaților Apostoli, Petru și Pavel, ale celor doisprezece, ale celor șaptezeci și ale tuturor sfinților Apostoli*⁴. În calendarul Bisericii Ortodoxe Române aceștia sunt comemorați, toți împreună, în ziua de 4 ianuarie, sub numele *Soborul celor șaptezeci de Apostoli*, dar fiecare dintre ei, prin moartea martirică suferită, a dobândit o comemorare particulară, personală, fiind atestat cu numele său în ziua trecerii lui în Împărăția lui Dumnezeu, cea pe care au propovăduit-o și pentru care și-au dat viața. Termenul *Proscomidie* este un termen tehnic bisericesc care se referă la Sf. Liturghie ortodoxă, și semnifică momentul punerii înainte a jertfei, simbolizată prin prescura din care vor fi tăiate și scoase părți, conform unui ritual tradițional care semnifică jertfa propriu-zisă. Termenul grecesc din care provine vocabula românească este προσκομιδή (proscomide), adică „punere înainte“. După această precizare revenim la personalitatea Sf. Ap. Iacob, primul episcop al Ierusalimului, singurul Apostol care îndeplinește această muncă de ierarh. În *Noul Testament*, în *Epistola către Galateni*, 1, 19 este numit de Sf. Ap. Pavel „fratele Domnului“, și spre a nu fi confundat cu Ap. Iacob, fiu al lui Zevedeu și frate al evanghelistului Ioan, sau cu Ap. Iacob al lui Alfeu, i se spunea „Iacob cel Mic“, fiul lui Cleopa și al Mariei. Cleopa era fratele dreptului Josif, logodnicul Fecioarei Maria, iar Maria lui Cleopa era cumnata Maicii Domnului, ceea ce explică denumirea de „frate“ în aramaică, cu semnificația de „vărul Domnului“. Prin precizările făcute de Eusebiu din Cezareea în *Istoria bisericească*, se lămuresc termenii aramaici prin care sunt rediate gradele de rudenie. *Frații Domnului* sunt de fapt *verii Domnului*, grad de rudenie stabilit prin descendență pe linie maternă. Istoricul iudeu Josef Flavius consemnează că în anul 62 Sf. Iacob, episcopul Ierusalimului, este condamnat la moarte, prin lapidare, de către arhiereul iudeu Annanas. Întrucât nu murise prin loviturile cu pietre, unul dintre executorii sentinței i-a zdrobit capul cu un ciomag. De la Sf. Ap. Iacob ne-a rămas o *Epistolă sobornicească*, scrisă în limba greacă, între anii 57 și 62, din care aflăm râvna și dragostea lui pentru Iisus, prin autodefinirea sa ca: *Robul lui Dumnezeu și al Domnului Iisus Hristos* (1,1). Subliniem unul dintre îndemnurile făcute de Sf. Ap. Iacob creștinilor, spre a dobândi o credință adevărată, prin autoeducarea de a-și stăpâni, adică

4 Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, București, 1984, p. 470- 471

a-și înfrâna limba, o parte a corpului, un mădular care este responsabil de multe dezastre: *Așa și limba; mic mădular este dar cu mari lucruri se fălește. Iată, puțin foc și câtă pădure aprinde. Foc este și limba; lume a fărădelegii, limba-și are locul ei între mădularele noastre, cea care spurcă trupul întreg și pune foc pe roata lumilor, ea însăși fiind aprinsă de gheenă. Că orice soi de fiare și de păsări, de târâtoare și vietăți din mare, e domolit și a fost domolit de soiul omenesc, dar limba, nimeni dintre oameni n-o poate domoli; rău fără odihnă, plină cu venin aducător de moarte. Cu ea Îl binecuvântăm pe Domnul și Tatăl, cu ea îi blestemăm pe oamenii care sunt făcuți după asemănarea lui Dumnezeu. Din aceeași gură ies binecuvântarea și blestemul... Oare izvorul, el din aceeași gură varsă apă și dulce și amară?* (Iacob, 3, 5-11). Acest sfat este adresat tuturor creștinilor dar se pare că cei mai vizați sunt cărturarii, căci intelectualii trebuie să fie mai atenți și mai responsabili cu rostirea sau scrierea cuvintelor, cu rostul lor într-o lume aflată mereu în impas prin necunoaștere și neascultare, lume dominată, și atunci și în zilele noastre, de diversele interese pe care le realizează prin minciună, prin folosirea cuvintelor spre a ascunde și direcționa voințele în scopul propus, ceea ce astăzi se numește manipulare. Bisericele primare s-au întemeiat prin munca și jertfa neconținută a celor trimiși în călătoriile misionare, Apostolii aleși care au rămas fideli întru respectarea, întocmai, a modului în care au fost instruiți de Iisus Hristos, cel care a fost cu ei în timpul viețuirii pe pământ, cel care a rămas cu ei și cu noi toți, și după Înălțarea Sa la Ceruri. Centrele cele dintâi care au fost cucerite de Cuvântul Domnului, împărțit direct, au fost acele cetăți grupate în jurul Ierusalimului, apoi, cele din imediata apropiere, ca cele din Palestina, Egipt, Siria și Liban, au fost creștinate de ucenicii Domnului, fiind centre ce aveau o cultură elenistică, găsită de romani în Mediterana și foarte apreciată chiar de împărații cultivați. Această întâlnire a celor două culturi, cea romană, caracterizată prin pragmatismul cuceritor și cea greacă, cu arta și filosofia, ce acorda atenție spiritului, a constituit un adevărat germen care a făcut posibilă noua cultură greco-romană, o adevărată și nedorită, de către mulți conducători idolatri, bază a deschiderii spre asimilarea creștinismului.

CREȘTINAREA EUROPEI

Nu întâmplător, toate Bisericile ortodoxe și catolice au păstrat până în zilele noastre un semn distinctiv, simbolic, prezent în pictura murală sau în mozaicurile din pridvorul Bisericii, format din icoanele celor doi Apostoli, Petru și Pavel, iar în Apus ei sunt amintiți prin statuile lor, fiind recunoscuți ca urmași ai învățăturii lui Hristos. Prin harul Domnului Iisus Hristos ei sunt primii întemeietori ai Bisericii creștine. Sfântul Petru a fost unul dintre ucenicii cei mai devotați, plin de credință și smerenie, urmat de fratele său Andrei “cel dintâi chemat” de Domnul, și apoi de acela care L-a cunoscut pe Iisus în mod dramatic, Saul devenit Paul, pe drumul Damascului. Vestea cea bună, *Evanghelia*, născută în centrul Țării Sfinte, în “cetatea păcii”, Ierusalimul, și răspândită în împrejurimile lui, s-a întărit, prin propovăduirea ei în Asia Mică și Roma, la început capitala Imperiului roman, ce a ales Răsăritul, părăsind o Europă a culturii păgâne, ce se pregătea să adopte noul curent, creat sub influența culturii grecești, al unei mistici bazate pe misterele eleusine, practicate și încurajate de împăratul Adrian.

Prin împăratul ce a favorizat creștinismul, Constantin cel Mare, cel care s-a convertit prin miracolul trăit, în timpul războaielor cu coregenții săi, Maxențius și Licinius, după victoriile obținute prin semnul Sfintei Cruci, va părăsi Roma prin mutarea capitalei Imperiului Roman în Byzantium, pe malurile Bosforului, în Asia Mică, într-o lume a Răsăritului creștin. Consolidarea primului Imperiu creștin, Imperiul bizantin, cu capitala în orașul ce va primi numele lui Constantin cel Mare (Constantinopol), a făurit o lume a civilizației bazate pe învățătura *Evangheliei*, pe respectarea normelor canonice, ce veneau să stăvilească și să înlocuiască barbaria practică în întreg spațiul ocupat de Imperiul Roman.

II.1. Călătoria misionară a Sf. Ap. Petru

Despre călătoriile misionare ale Sf. Ap. Petru, lucrările de specialitate consemnează puține date în comparație cu cele care privesc activitatea Sf. Ap. Pavel, cel care a lăsat moștenire *Epistolele*. Aceste scrisori sunt dublate de notele de călătorie ale însoțitorului său, Sf. Ap. Luca, note ce sunt cunoscute

creștinilor prin cartea cu titlul *Faptele Apostolilor*, prescurtat *Apostolul*. Indirect, din această sursă aflăm câteva date și despre alți Apostoli, printre care relatările, care ocupă un loc important și se referă la activitatea Sf. Ap. Petru. Dintru început trebuie să avem în vedere conținutul celor două *Epistole sobornicești* ale Sf. Ap. Petru. De ce se numesc sobornicești, chiar din sec. al II-lea, putem afla din notele lămuritoare ale Mitropolitului Bartolomeu Anania, cuprinse în *Introducere la epistolele sobornicești: Ele își justifică denumirea prin aceea că, spre deosebire de epistolele pauline, se adresează unor cercuri mult mai largi decât acelea ale unor comunități locale, majoritatea având și caracterul unor scrisori enciclice*. Imaginea și personalitatea Sf. Ap. Petru ne sunt cunoscute din relatările evangheliștilor. Viața misionară a Mântuitorului este legată strâns de numele lui Simon, numit de Iisus, Kefa, în aramaică „piatră”, și de zona geografică, Galileea, în care Simon își ducea zilele ca pescar. Să ne amintim de cunoscutele însemnări ale Sf. evanghelist Matei: *Și auzind Iisus că Ioan (Sf. Ioan Botezătorul) a fost întemnițat, a plecat în Galileea. Și părăsind Nazaretul, a venit și a locuit în Capernaum, lângă mare, în hotarele lui Zabulon și ale lui Neftali, ca să se plinească ceea ce s-a spus prin Isaia, proorocul care zice: «Pământul lui Zabulon și pământul lui Neftalim, spre calea mării, dincolo de Iordan, Galileea neamurilor; poporul ce stătea în întuneric a văzut lumină mare, și celor ce ședea în latura și în umbra morții lumină le-a răsărit»*. De atunci a început Iisus să propovăduiască și să zică: - *Pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor! Și pe când umbla El pe lângă marea Galileii, a văzut doi frați, pe Simon cel ce se numește Petru și pe Andrei, fratele său, care aruncau mreaja în mare, că erau pescari, și le-a zis: - Veniți după Mine și vă voi face pescari de oameni!* (Matei, 4, 12-19). Simon ascultă cu toată ființa și dragostea lui invitația făcută și rămâne în preajma lui Iisus Hristos, ca unul dintre cei mai credincioși și supuși ucenici, până în momentul prinderii, judecării și condamnării Învățătorului lor la moarte. Firea omenească, cu frica și deznădejdea ei, în aceste momente teribile și neașteptate, clatină pentru o clipă stânca credinței din inima lui Petru, fapt prevăzut și anunțat de Iisus în momentul în care Petru mărturisea: *Dacă toți se vor poticni întru Tine, eu niciodată nu mă voi poticni* (Matei, 26, 33), o afirmație care primește, în aceeași clipă, răspunsul lui Iisus: *Adevăr îți spun că în această noapte, mai înainte de a cânta cocoșul, tu de trei ori te vei fi lepădat de mine* (Matei, 26, 34). Sf. Petru este cel care iubește și ascultă porunca Domnului, pentru că și în alt moment foarte critic, răspunde cu sinceritate: *Iar Petru, răspunzând, a zis: - Doamne, dacă ești Tu, poruncește că vin la tine pe apă. El i-a zis: - Vino! Iar Petru, coborându-se din corabie, a mers pe apă și a venit la Iisus. Dar văzând vântul puternic, s-a înfricoșat și, începând să se scufunde, a strigat zicând: - Doamne, scapă-mă! Iar Iisus, întinzându-și îndată mâna, l-a apucat și i-a zis:*

Puțin credinciosule, de ce te-ai îndoit? (Matei, 14, 28-31). Drama lui Petru este drama omului, căci Sf. Petru este primul dintre ucenici, care prin harul Duhului Sfânt, Îl recunoaște pe Iisus, ca Fiul al lui Dumnezeu, Unsul, Mesia, Hristosul, o mărturie capitală, definitorie pentru esența creștinismului, a Bisericii creștine și a tainei preoției: Și venind Iisus în părțile Cezareii lui Filip, i-a întrebat pe ucenicii Săi zicând: - Cine zic oamenii că sunt Eu, Fiul Omului? Iar ei au răspuns: unii, Ioan Botezătorul; alții, Ilie; alții, Ieremia sau unul din proroci. și le-a zis: - Dar voi, voi cine ziceți că sunt? Răspunzând, Simon-Petru a zis: - Tu ești Hristosul, Fiul lui Dumnezeu cel Viu! Iar Iisus, răspunzând, i-a zis: - Fericit ești, Simone, fiul lui Iona, că nu trup și sânge ți-au descoperit aceasta, ci Tatăl Meu Cel din ceruri. Și Eu îți spun ție că tu ești Petru și pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porțile iadului nu o vor birui (Matei, 16, 13-18).

Este necesară o lămurire, din punctul de vedere lingvistic, al semnificației termenului grecesc, forma de feminin, „petra“, în textul de mai sus: *Tu ești Petru și pe această stâncă (credița ta) voi zidi Biserica mea*, definiție care nu se referă la persoana lui Petru, ci la mărturisirea acestuia cu privire la Iisus Hristos, la cunoașterea și credința lui și a altora ce va sta la temelia Bisericii lui Hristos. *Adresându-i-se lui Petru, Iisus fusese cât se poate de limpede: «pe această piatră (stâncă) voi zidi Biserica Mea» nu Biserica ta.* Pe înțelegerea diferită a acestei sintagme s-a creat teoria Primatului catolic, socotindu-l pe Sf. Petru primul papă (anul 64 sau 67, anul martiriului). Tăria credinței Sf. Ap. Petru transpare și din cele două *Epistole sobornicești*, adresate mai multor Biserici din Asia Mică, scrisori redactate între anii 63 și 67, probabil la Roma, de colaboratorul său Silvan (scris și Siluan sau Sila), cel care l-a însoțit mai târziu pe Sf. Ap. Pavel. Roma, în care predica Sf. Ap. Petru, este menționată printr-o metaforă peiorativă -*Babilon* -, cu referire la capitala în care se adorau o mulțime de zei, și în care numărul fărădelegilor și al asasinatelor era tot atât de mare. Sf. Petru slujea aici, împreună cu Silvan și Marcu: *V-am scris aceste puține lucruri prin Silvan, pe care-l socotesc frate credincios, ca să vă îndemn și să vă mărturisesc că acesta este adevăratul har al lui Dumnezeu, cel în care stați voi. Vă îmbrățișează Biserica cea aleasă din Babilon, precum și Marcu, fiul meu* (1 Petru, 5, 12-13). Sf. Ap. Petru și-a început activitatea în Galileea, casa sa mare din Capernaum fiind prima care s-a numit „domus ecclesiae“. Aceasta a constituit primul loc de întâlnire al apropiaților lui Iisus. Aici a predicat și a vindecat Mântuitorul cei mai mulți bolnavi. După Cincizecime, Sf. Petru coboară în Ierusalim, unde este alături de Sf. Ap. Iacob, episcopul de mai târziu al Ierusalimului. Din Palestina trece în Antiohia, de aici la Roma. Din primele cuvinte ale Sf. Ap. Petru, ce deschid *Epistola I*, aflăm o mulțime de date despre creștinii răspândiți ca o diasporă, într-o lume în totalitatea ei păgână: *Petru, Apostol al lui Iisus Hristos, către cei aleși, aflați în trecere prin Diaspora -*

Fig. 44 Biserica Panaghia Chalkeon, Salonic

Fig. 59 Biserica Maicii Domnului din Argos

Fig. 60 Vedere Monemvasia